Az oroszlán mint ítélkezési jelkép

Bódiné Beliznai Kinga

JOG.történet

Az MTA–ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport blogja

A szerző:

Bódiné Dr. Beliznai Kinga

Az ELTE Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszékének egyetemi docense

beliznai.kinga@ajk.elte.hu

2021. március 1.

A bírósági épületek és környezetük díszítőelemeként megjelenő oroszlán vagy oroszlánfej a középkortól kezdődően egyfelől a legfőbb ítélkező fórum szimbólumaként ismert, ezért a legfőbb bíróságok bíráit gyakran ábrázolták lábaiknál fekvő oroszlánnal, másfelől jelölhette a bíráskodás, illetve a büntetés-végrehajtás helyét. Bonn belvárosában mind a mai napig látható az a feltehetőleg római kori oszlop, rajta egy oroszlánnal, amely a hagyomány szerint a választófejedelmek egyikének, a kölni érseknek az igazságszolgáltató hatalmát jelképezte.[1]
Az oroszlán utalt a jó bíróra is, akinek a per lefolytatása során mindvégig bölcsnek és erősnek kell maradnia, akit sem fenyegetések, sem könyörgések nem ingathatnak meg és nem befolyásolhatnak döntéshozatalában.

Gyakran ábrázolták Justitiát, illetve a bírót oroszlánon ülve, keresztbe vetett lábakkal. Ezt a testtartást követelték meg tőle ugyanis a középkori jogkönyvekbe foglalt rendelkezések. Az 1350. évi *Soester Gerichtsordnung* szerint a bírónak „úgy kell ülnie a bírói székben, mint egy komor tekintetű oroszlán, jobb lábát átvetvén a bal felett".[2] Buda város jogkönyve – a német mintát követve – hasonlóan szabályozta a bíró testtartását: „egyik lábát a másikra vetvén" kellett ülnie, ami a felelősségteljes bírói hivatáshoz elengedhetetlen nyugalmat, komolyságot és elmélyültséget szimbolizálta. Albrecht Dürer *Sol iustitiae* (Az Igazság napja) című, 1499 körül készült rézmetszetén Krisztust, a világ bíráját ábrázolta az isteni igazságot megtestesítő oroszlánon ülve, az Igazság istennőjének jellegzetes attribútumaival, a karddal és a mérleggel. A képet egyrészt a bíróról, „az igazságtevőről" alkotott középkori illusztrációk ihlették, másrészt egy Velencében látott szobor, a Dózse-palota bolygókat bemutató oszlopfejezete [ahol a Nap (*Sol*) saját állatövi jegyén, az oroszlánon ül].[3]

A Velencei Köztársaságban 1310-től, a Pietro Gradenigo dózse elmozdítására irányuló sikertelen Baiamonte Tiepolo-összeesküvést követően kezdték el Velencében és más városokban is elhelyezni azokat a levelesládákat, amelyekbe bárki bedobhatta titkos feljelentését, amely alapján – megalapozott gyanú esetén – vádemelésre kerülhetett sor. Velence minden kerületében legalább egy levelesládát helyeztek el valamelyik bíróság vagy templom, illetve a Hercegi Palota falába illesztve. Az igazságszolgáltatás és az oroszlán szoros kapcsolatát mutatja, hogy ezeknek a fából, majd fémből készült levelesládáknak a jó része kőből faragott oroszlánfejet (vagy egy álarc alá rejtett arcot) mintázott, amelynek a szájába kellett bedobni a feljelentést. Innen a ládák elnevezése: „az oroszlán szája" (*bocca di leone*).
Az eredeti elképzelés szerint a városi polgárok névtelen segítsége, azaz a titkos feljelentések segíthettek az összeesküvések és más bűncselekmények (főként gyilkosság, rablás, istenkáromlás, csempészet, adófizetési kötelezettség elmulasztása, egészségügyi előírások megszegése) leleplezésében. A névtelenség azonban teret engedett az irigységnek, a haragnak és a bosszúnak is. Ennek gátat szabva a Nagytanács (*Maggior Consiglio*) 1275. május 5-én úgy határozott, hogy az alá nem írt feljelentéseket egytől egyig el kell égetni. 1387. október 30-tól ez a rendelkezés annyiban változott, hogy a magánszemélyek ellen irányuló név nélkül tett feljelentéseket továbbra is meg kellett semmisíteni, viszont azokat, amelyek a Velencei Köztársaság elleni

bűncselekményről vagy az államnak súlyos károkat okozó összeesküvésről szóltak, át kellett adni az ügyekben eljáró és ítéletet hozó Tízek Tanácsának (*Consiglio dei Dieci*). 1542. augusztus 30-án elrendelték, hogy istenkáromlás esetén a névtelen feljelentést a tanácsnak csak akkor kell vizsgálnia, ha a bűncselekmény gyanúját három – a feltételezett bűncselekmény elkövetésénél jelen volt – tanú is igazolja, akik közül az egyik, lehetett maga a feljelentő.[4]
A rendszer módosított szabályokkal egészen a köztársaság végéig, 1797-ig megmaradt.

A dél-olaszországi Bari egyik fő nevezetessége és ma már a város szimbóluma az a különleges szégyenoszlop, amely az óváros piacterén áll, és ugyancsak kiváló bizonyítéka az oroszlán és az ítélkezés szoros kapcsolatának. Az igazságosság oszlopa fehér márványból készült, amelynek lábánál egy oroszlán fekszik mellkasán a *Custos Iusticiae*, azaz az igazság őrzője felirattal.
A szégyenoszlop története a 16. századra nyúlik vissza, a fizetésképtelen adósok és a csődbe jutott személyek nyilvános megszégyenítésére alkalmazták. A büntetés végrehajtása úgy történt, hogy a gonosztevőt az oroszlán hátára ültették, és nyakánál fogva egy lánccal az oszlophoz kötözték.[5]

Képzőművészeti alkotások szintén utalnak az oroszlán és az igazságszolgáltatás

kötelékére. Albert Wolff (1814–1892) német szobrász a kölykeit az óriáskígyóval szemben védelmező oroszlánt ábrázoló szoborcsoportját a művész halála után, 1895 júniusában[6] állították fel Berlin Moabit városrészében az akkori büntetőtörvényszék (*Kriminalgericht*, ma *Amtsgericht Tiergarten*) épülete előtti téren. A szoborcsoportra Hermann Müller-Bohn Berlin műemlékeiről írt könyvében (1905) mint az oroszlán képében megjelenő igazság győztes harcának szimbólumára tekintett a kígyóalakot magára öltő hazugság, igazságtalanság felett.[7]

Hivatkozások:

[1] Bonner Stadtgeschichte. www.bonn.de/themen-entdecken/bildung-lernen/bonner-stadtgeschichte.php 2021. február 28..
[2] Brünneck, Wilhelm von: Zum Verständnis des Titel 1 der Soester Gerichtsordnung. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte*, 1911. Bd. 32. 332. p.
[3] Panofsky, Erwin: Dürer és a klasszikus kor. In Uő: *A jelentés a vizuális művészetekben. Tanulmányok.* Ford. Tellér Gyula. Budapest, 2011. ELTE BTK Művészettörténeti Intézet, 46–47. p.
[4] IPreto, Paolo: I servizi segreti di Venezia. Spionaggio e controspionaggio ai tempi della Serenissima. Milano, 2010. Il Saggiatore, 168–169. p.
[5] Petroni, Giulio: Della storia di Bari dagli antichi tempi sino all'anno 1856. Napoli, 1857. Stamperia e Cartiere del Fibreno, 111–112. p.
[6] Maaz, Bernhard: Wilhelm Wolff (1816–1887), der erste Berliner Tierbildhauer. *Forschungen und Berichte*, Bd. 29. 1990. 310. p. www.jstor.org/stable/3881075 2021. február 28.
[7] https://bildhauerei-in-berlin.de/bildwerk/loewengruppe-2/ 2021. február 28.

Képek elérhetősége:

1. oldal: Id. Lucas Cranach: Salamon ítélete (részlet), 1537 körül
Forrás: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Lucas_Cranach_d._%C3%84._-_Das_Urteil_des_Salomonis_(ca._1537).jpg 2021. február 28.
2. oldal: Albert Wolff szoborcsoportja
Forrás: https://live.staticflickr.com/ 2021. február 28.

JOGTÖRTÉNETI KUTATÓCSOPORT MTA–ELTE

A blog az MTA–ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport kiadványa.

Kiadás helye: Budapest

Felelős kiadó: Mezey Barna

Szerkesztők: Beke-Martos Judit és Képessy Imre

Kapcsolat: jog.tortenet@icloud.com

A cikkekben feltüntetett állítások a szerző saját véleményét képezik.

A blogon megjelent művek utánközlése csak a szerző és a szerkesztőbizottság engedélyével lehetséges. Ennek megszegése jogi felelősségrevonást eredményez.

Erre, a blogon megjelent írásra a következőképp lehet hivatkozni:

Bódiné Beliznai Kinga: Az oroszlán mint ítélkezési jelkép. In: **JOG**.törté**net**. Az MTA–ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport blogja. 2021. március 1. mtajogtortenet.elte.hu/blog/beliznai-kinga-oroszlan